

Cetatea dela Munar

Cine străbate șoseaua : *Beba-Veche-Arad*, fără să vrea, între Km. 72-73, în stânga drumului, cum mergi spre Arad, privirea îi va fi atrasă de un șanț, încă bine păstrat, cu o lărgime destul de apreciabilă, care-ți spune că odinioară a apărat o cetate.

De fapt acest șanț merge paralel cu drumul pe o distanță mică, începând cam din dreptul Km. 72, apoi se depărtează pe neobservate, formând un fel de arc și se îndreaptă spre N. E.

Observând mai de aproape acest șanț se poate vedea cum înconjura din două părți, cetatea sau fortul ce a fost odinioară aicea.

Topograficește această urmă de ruini se prezintă astfel :

Imediat ce ieși din comuna Munar (în spre Arad) la o distanță de câteva sute de metri, terenul se ridică formând o coastă. Această întăritură a fost situată deci, pe un fel de tăpșan, loc care putea domina prin poziția lui, toate punctele din împrejurimi.

În spre S, SE, și N. V. regiunea fiind mai joasă, se putea observa orice mișcare dela distanțe destul de mari și mulțumită coborîrii brusce a terenului nu mai era nevoie — în aceste părți — de nici un șanț de apărare. De fapt, astăzi în aceste părți nici nu se poate observa urma acestuia.

În partea de N. E. și S E. era apărată însă de șanțul care se vede atât de bine și astăzi, iar acest șanț în caz de atac, putea fi umplut cu apă din Aranca, care trece tocmai prin partea de N. E. a acestei fortărețe.

Locul fostului fort, este plantat astăzi cu viță de vie în mare parte, iar restul e cultivat cu legume și cereale, de către locuitorii comunei Sân-Petru-German.

Printre plantații se află un drum care duce în comuna Spetru-German.

După forma inelară pe care o are, pare a fi un ring avar, dar după spusele bătrânilor ar fi un fel de cetate din timpul dominației turcilor.

Poarta ar fi fost în partea din spre N. V. tocmai în dreptul unde drumul care duce spre Sânpetru German, cârmește a doua oară.

Aceasta poartă a fost de fer „(Poarta Neagră)“ și ar fi fost astupată în a 2 jumătate a secolului al XIX-lea din cauză că oamenii tentați de comorile, despre cari se spunea că zac acolo, ar fi intrat înlăuntru și nu s'au mai reîntors.

Este curios cum a fost făcută această cetate, fiindcă a fost — după cum se spune și după cum se poate observa — acoperită cu piatră.

De sigur că va fi fost mai mult, vre-un mare depozit de arme, munițiuni și alimente, decât o cetate propriu zisă. Totuși, forma ei inelară amintește ringurile avar.

Unde cotește a doua oară drumul, care străbate această cetate, se află o piatră, cu următoarea inscripție :

? ? 46

(D)E 15 MENSIS SEPTEMBRI(S)

S I G N U M

(E)XPOSITI TERRITORU

(M)ONASTERU BE SZ

(D)INIENSIS GRAECI RI

(T)US DISTINGUENS

(C)IRCUM IACENTI

UM VICINORUM
TERRITORIUM
TARTARORUM
VALLIS

Pe cealaltă parte se află o inscripție la fel în slavonește. Cam în dreptul acestei pietrii, în vale, lângă Aranca, se spune că era poarta de fer.

Pe digul care stăvilește apa Mureșului, când se revarsă, cam în dreptul acestei pietre, în apropierea cotituri digului, la câteva sute de metri depărtare de mănăstirea Bezdin, în susul Mureșului, la prefirul 79, se află o altă piatră cu următoarea inscripție:

17 T. 41
DIE 16 MENSIS
SEPTEMBRIS
SIGNUM
EXPOSITI TERIT
ORU MONA STERI
BESZ DIN IENSIS
GRAECI RITUS DIST
INGVENS CIRCUM IACI
ENTIUM VICINOR
UM TERRITORIUM
REMETAC

Pe cealaltă parte inscripția este în slavonește.

Pe marginea unei cărți

(Un căruțaș din Banat, care cunoștea limba română, germană, rusă, italiană, turcă și latină.)

Au fost mulți călători anușeni, cari străbătând Bănatul, au căutat să-și așterne pe hârtie impresiile culese, lăsând să planeze asupra locuitorilor acestei provincii binecuvântate de D-zeu, fie defecte provenite din influența mediului - au relevând calitățile născute din virtuțile popoarelor autohtone. Incepând cu Griselini, exploratorul atât de obiectiv și încheind cu cercetătorii cei mai apropiați de noi, toți căutau a face aprecieri, în toate domeniile, asupra poporului bănățan. Aproape toți relevează, în majoritate calități.

Dar iată ce ne spune în cartea sa ¹⁾ un călător francez, care în prima jumătate a secolului trecut străbate mai multe țări și la reîntoarcere, trece și prin Banat.

Străbătând Suedia, Germania, Italia, apoi Dunărea, dela izvor și până la vărsarea în Marea Neagră, se reîntoarce trecând din Oltenia pe la Porțile-de-Fier, în Banat.

Călătoria este făcută în timpul iernii, într-o căuță descoperită și umplută cu paie. Descrie frumusețea pădurilor de brazi, unde verdele se amesteca cu zăpada care nu mai contenea să cadă.

Urcând un deal, autorul arată unuia din însoțitorii săi de călătorie „*Tabula Trajana*” care se vedea pe celălalt țărm. În acest timp unul din conducătorii căruței i se adresa în latinește:

„*DominaŃio vestra cognoscit Tabulam Trajanam*“?

Autorul la în epură rămâne surprins, apoi îi răspunde căruțașului și pe urmă se angajează între dânsii discuția. Autorul ne spune că latineasca surugiului nu era întotdeauna foarte corectă. El vorbea în limbajul său miuit, amestecând cuvinte italiene și latine. Aceasta era limba populară a soldaților.

---

¹⁾ *Souvenirs de voyages et d'études*, par M. Saint-Marc Girardin de l'Academie française, Paris 1852. (In biblioteca Academiei Române sub No. S. 4313, capitoul. Retour par les Carpathes en hiver.) Un charretier du Banat.

Continuând discuția călătorul îl întreabă :

„Unde s'is latine loqui“? Căruțașul răspunde :

„Dominatio ve-tra scis quod nos milites multas linquas loquimur : sum unus absolutus philosophus : scio sex linguas, turcam germanicam, illyricam, russicam, italicam, latinam“ și el regreta că nu știe și greaca.

Din timp în timp conversația era întreruptă de dificultățile drumului, apoi iarăși reîncepea :

„Dignetur dominatio vestra dicere mihi, quo anno sit mortuus filius vestri Napoleonis. — Anno trigesimo secundo. — Volebatis illum facere regem vestrum? — Non scio. — Scio, quia legi ante mortem illius venisse deputationem Gallorum et petiise a veteri Francisco quod rex fieret Galliae filius Napoleonis. Vetus Franciscus respondit illud non esse possibile Secunda venit deputatio et petiit : vetus Franciscus respondit non esse possibile. Et nos faciemus dixerunt Galli, esse possibile quod est impossibile. N n voluit vetus Franciscus et cum esset timor ne rediret tertia deputatio, mortuus est filius Napoleonis“.

Autorul admiră, cum numele lui Napoleon a cutremurat întreaga lume și cum numele acestuia și al fiului său au străbătut, până în fundul acelor munți. Despre împăratul Francisc însoțitorul nu vorbea deloc. Căruțașul continuă.

„Dignetur dominatio vestra : in Gallia multos nunc habere debetis juvenes qui bellum facere possent. Certe habemus. Et multum quoque habere debetis pecuniae. — Multum“.

Aici, autorul face o observație spunând că, în călătorii este permis oricui, de a face mici exagerări în folosul țării sale.

„Credit dominatio vestra Galliam posse habere in bello unum milionem hominum. — Certe : in pace habemus tercentum millia. In bello quinque centum haberemus“.

Aici, iarăși face o observație arătând că întâiu a spus „quingenti“ dar căruțașul nu l-a înțeles fiindcă „quingenti“ este cuvântul folosit în latina literară.

„Hoc est bonum ad gloriam Galliae, quod omnes nationes docuit bellum facere. Habetis adhuc plures bonos generales quos Napoleon secum habebat? — Multi mortui ; aliquot vivunt“ și autorul i-a numit mai mulți generali bătrâni cari s'au distins în războaie, a căror isprăvi au fost cunoscute de acest căruțaș.

Iată conversația reprodusă exact, din cartea lui Saint Marc Girardin, cu acest presupus căruțaș.

Din pas giul unde se spune . . . „Nos milites multas linquas loquimur“ . . . se lasă a se înțelege că acesta nu era de meserie surugiu, ci a fost un soldat din regimentul grăniceresc care făcea paza graniței, în această regiune a imperiului austriac.

Întâmplător, ori poate a fost aranjat din timp, de către autoritățile militare austriace, ca acest călător francez, să fie transportat în această căruță condusă de doi soldați, dintre cari unul să fie, după cum singur se numește „unus absolutus philosophus“. Nu este interesantă numai pentru noi și timpurile noastre, această conversație, cu acest deghizat căruțaș — care desigur a fost grănicer român — ci a fost interesant și în acel timp, fiindcă dupăcum o să se vadă numaidecât, a pus în umire și pe acest călător francez, care străbătuse, după cum singur ne spune: Germania, Italia, Suedia și toate țările pe unde curge Dunărea, fără a avea ocazie de a întâlni prin regiunile străbătute, o minte atât de scilpitoare, ca la acest „ilir.“

Iată părerea autorului despre această conversație :

„Je vous cite cette conversation, non comme piquante en elle-même ; c'est une conversation de grande route, mais songez où, avec qui, et en quelle langue elle e'tait tenue“.

Ghenadie Ilie